

реального власника, часто розглядаються ним як власний "гаманець", кошти з якого витрачаються на будь-які проекти без належної оцінки ризиків. Наслідки такого підходу останнього разу було продемонстровано крахом АТ "Наш банк" у місті Запоріжжі у 2003 році.

Отже, належний рівень економічної безпеки вітчизняної банківської ситсеми, поглиблення співпраці банківської системи України з міжнародними ринками капіталу може бути досягнуто лише еволюційним шляхом. Коли необхідні зміни у банківському законодавстві та нагляді можуть бути впроваджені досить швидко, то практика ведення бізнесу комерційних банків може бути удосконалена лише поступово та протягом досить тривалого часу.

Неефективне виконання банківською системою України функції посередництва між національною економікою та міжнародними ринками капіталу зумовлена такими факторами, як її низька капіталізація та загальна непрозорість, що різко збільшує ризики для іноземних кредиторів і інвесторів. Крім того, на діяльність вітчизняної банківської системи суттєво впливають ризики зовнішнього середовища, такі як політичні ризики, нестабільність законодавства, непередбачені коливання макроекономічного середовища, що в Україні є досить високими.

На основі дослідження сукупності ризиків для банківської системи через розширення її співпраці з іноземними фінансовими ринками вбачається можливе суттєве погіршення стабільності банківської системи України в цілому. Це зумовлено зростанням дисбалансу терміновості банківських активів та пасивів, зростанням

та надмірною концентрацією кредитних ризиків, що робить банківську систему вразливою до макроекономічних коливань та змін очікувань іноземних контрагентів. При цьому мінімізація загрози банківської кризи залежить не тільки від політики НБУ щодо посилення банківського нагляду та впровадження у банківську практику сучасних підходів, але й від покращення якості банківського менеджменту у комерційних банках.

1. Грошово-кредитна статистика НБУ. – www.bank.gov.ua. 2. Statistics of Austrian National Bank. – www.oenb.at. 3. Статистика Асоціації Українських банків – www.aub.com.ua. 4. Банківські новини. //Газета "Бізнес", №51 (570) от 15/12/2006. – С. 71. 5. Інструкція НБУ "Про порядок регулювання діяльності банків в Україні", №368 від 28.08.2001 р. // www.zakon.rada.gov.ua. 6. Горюнов Д. Невозможно найти беспроблемный продающийся банк. // Украинская инвестиционная газета. – 2004. – №11(440) – С.11. 7. Атанасов В. Нормативная база по слияниям банков требует обновления. // Украинская инвестиционная газета. – 2004. – №11(440) – С.9. 8. Атанасов В. Банки борются с декапитализацией. // Украинская инвестиционная газета. – 2006. – №50(428) – С.19. 9. Панченко А. Отечественные банкиры не хотят "импортных" конкурентов, а они и не придут. – www.bin.com.ua. 10. Угода про партнерство та співробітництво між Європейським співтовариством та Україною від 14.06.1994. – www.zakon.rada.gov.ua. 11. Вітлінський В.В., Наконечний С.І. Ризик у менеджменті. – К.: ТОВ"Борисфен -М", 1996. – 326 с. 12. Бакаев О.Л. Перспективи та ризики залучення зовнішнього фінансування банківською системою України // Матеріали Всеукраїнської науково-практичної конференції "Інвестиційні стратегії сталого розвитку". Т.2. – Дніпропетровськ: Наука і Освіта, 2004. – С.112-113. 13. Положення НБУ "Про порядок формування та використання резерву для відшкодування можливих втрат за кредитними операціями банків", № 279 від 06 липня 2000 року. – www.zakon.rada.gov.ua. 14. Іванченко С. Запомните их имена // Мир денег, №2(38) 2003. – С.6-8.

Надійшла до редколегії 24.02.2009

Г. Филлюк, канд. екон. наук, доц.

КОНКУРЕНТНА ПОЛІТИКА ДЕРЖАВИ В УМОВАХ ГЛОБАЛІЗАЦІЇ

Досліджено теоретичні засади конкурентної політики держави, здійснено аналіз співвідношення понять "конкурентна політика", "антимонопольна політика", "антимонопольне регулювання".

In the article it was researched the theoretical basis of competitive policy of the state, analyzed the terms "competitive policy", "antimonopoly policy", "antimonopoly regulation".

Постановка проблеми. Глобалізація світової економіки та лібералізація міжнародної торгівлі здійснюють суперечливий вплив на процеси конкуренції. З одного боку чітко проявляє себе монополізація світового виробництва транснаціональними компаніями, з іншого – активізуються конкурентні сили суспільства. Конкурентні процеси набувають все гостріших форм, а конкурентна боротьба стає дедалі різноманітнішою і витонченішою.

Дослідження розвитку конкурентних відносин протягом останніх років свідчить про необхідність обережного спрямування конкурентних сил у потрібних суспільству напрямках, з метою усунення негативних тенденцій до знищення самої конкуренції і посилення ринкової влади потужних монопольних структур, які, зловживаючи цією владою, завдають суттєвої шкоди споживачам і дрібним підприємцям. Це зумовлює необхідність приведення конкурентної політики держави у відповідність до економічних реалій, впровадження у практику господарювання норм і правил, які відповідають критеріям ефективної конкуренції. Завданням економічної теорії за таких умов є дослідження основних підходів до аналізу сутності "конкурентної політики" та її складових, виявлення системи взаємозв'язків між ними.

Аналіз останніх досліджень та публікацій засвідчує, що наукові праці сучасних зарубіжних вчених присвячені здебільшого дослідженню прикладних аспектів конкурентної політики. Серед найбільш вагомих слід назвати праці зарубіжних економістів Т.Шарпа, Д.Одретча, Ж.Галло, Дж.Крейкрофта, С.Буша, Д.Свана К.Едварда, Ф.Аріда, Д.Тернера Х.Марвела і С.Макаферті,

С.Острайна тощо; російських – С.Авдашевої, Л.Барона, А.Бутиркіна, А.Данилової, І.Гречішкіної, Р.Кокорєва, І.Князевої, Г.Панової, Н.Розанової, К.Тотьєва, А.Шастітко; українських – В.Базилевича, З.Борисенко, В.Гейця, Л.Дідківської, Б.Квасюка, О.Костусєва, О.Шнипка, О.Шниркова тощо.

Невиділені раніше частини загальної проблеми. В умовах глобалізації виникає необхідність проведення подальших досліджень особливостей та характеристик конкурентної політики. Це зумовлено тим, що, по-перше, сфери конкурентних відносин дедалі більше розширюються, охоплюючи цілі регіони, а іноді й світове господарство в цілому, а по-друге, нині формуються нові конкурентні умови діяльності суб'єктів господарювання, що об'єктивно впливають на всі рівні та сфери їхньої взаємодії з ринковим середовищем. У цьому плані актуальності набуває питання уточнення та розмежування складових категоріального апарату конкурентної політики, визначення нових аспектів у його розумінні в умовах глобалізації. З'ясування цих питань дозволить як національним, так і наднаціональним конкурентним органам приймати виважені рішення, спрямовані на забезпечення ефективного конкурентного середовища.

Мета публікації полягає у спробі комплексного осмислення теоретико-методологічних засад конкурентної політики як складової економічної політики держави.

Дослідження проблеми та наукові результати. Розглядаючи змістовну сутність поняття "конкурентна політика", передусім, слід уявити, що означає сам термін "політика". "Політика" походить від грецького *politice* – "мистецтво державного управління". У "Тлума-

чному словнику сучасної української мови" зазначається, що "політика – це загальний напрям діяльності держави, певного класу, або політичної партії" [1, с. 528]. "Великий економічний словник" трактує це поняття більш широко: "політика – це: 1) діяльність органів державної влади та державного управління, яка відображає суспільний лад та економічну структуру країни, а також діяльність суспільних класів, партій та інших класових організацій, суспільних угруповань, яка визначається інтересами та цілями; 2) питання та події суспільного, державного життя; 3) спосіб дій, спрямованих на досягнення чого-небудь, які визначають відносини з людьми" [2, с. 756]. На думку російського дослідника В. Тамбовцева, політика – це "сукупність напрямків (цілей) і допустимих способів дій по їх реалізації, які формує і здійснює той чи інший суб'єкт стосовно певної сфери життєдіяльності суспільства" [3, с. 71].

В рамках інституційної теорії, політика як сукупність напрямків, цілей, допустимих способів дій по їх реалізації, за значимістю є однією із базових інституцій, що й визначає правомірність використання цього терміну в методологічному арсеналі економічної теорії.

Слід відмітити, що в сучасних наукових працях поняття "конкурентна політика" та "антимонопольна політика" дуже часто вживаються як синоніми. Так, російська дослідниця І. Князева стверджує, що "державна антимонопольна (конкурентна) політика охоплює майже все коло рішень, спрямованих на розвиток економіки, підвищення конкурентоспроможності продукції і послуг національних виробників, забезпечення ефективної зайнятості" [7, с. 177]. З нашої точки зору, таке ототожнення є некоректним, оскільки антимонопольна політика виходить із принципу формальної юридичної заборони монополістичної практики як такої. На відміну від неї, конкурентна політика має на меті не боротьбу з монополіями як господарськими структурами, а попередження ними порушень встановлених у законодавстві правил, забезпечення сприятливих умов розвитку конкуренції. Складається враження, що автор не тільки ототожнює антимонопольну й конкурентну політику, але й зводить їх практично до економічної політики держави в цілому. А це суперечить самому змісту цих понять.

Останнім часом в Україні набуває поширення термін "антимонопольно-конкурентна політика". Сутність цього поняття розкривається з юридичної та економічної точок зору. В юридичному аспекті антимонопольно-конкурентна політика – це система цілей, завдань, заходів та способів правового, економічного, організаційного характеру щодо формування, підтримки, розвитку та захисту конкурентного середовища. З точки зору законодавця, антимонопольно-конкурентна політика спрямовується на створення оптимального конкурентного середовища діяльності суб'єктів господарювання, забезпечення їх взаємодії на умовах недопущення проявів дискримінації одних суб'єктів іншими, насамперед у сфері монополювання ціноутворення та за рахунок зниження якості продукції, послуг, сприяння зростанню ефективної соціально-орієнтованої економіки [4, ст. 9, 10]. Пізніше з'явився ряд наукових праць у сфері економіки, де також використовується термін "антимонопольно-конкурентна політика" [5, с. 25-29; 6]. Як економічна категорія, антимонопольно-конкурентна політика здебільшого розглядається як відносини по вертикалі (між державними органами, інститутами, наділеними владно-управлінськими повноваженнями, та суб'єктами господарювання) і по горизонталі (між суб'єктами господарювання), які виникають з приводу реалізації стратегії розвитку конкуренції та обмеження монополізму у підприємницькій діяльності, а також стратегії захисту

реальної та потенційної конкуренції, охорону інтересів учасників ринку та споживачів. На наш погляд, використання терміну "антимонопольно-конкурентна політика" в арсеналі економічної теорії є некоректним, бо антимонопольна політика є складовою конкурентної політики. Отже конкурентна політика є значно ширшим поняттям.

Л. Барон, Р. Кокорєв, А. Данилова, Г. Панова дотримуються точки зору, що антимонопольна політика і конкурентна політика не є тотожними поняттями. Антимонопольна політика ними трактується як система заходів по попередженню, обмеженню та припиненню монополюючої діяльності. Монопольна діяльність господарюючих суб'єктів може виражатися в зловживанні ринковою владою, в антиконкурентних угодах між учасниками ринків чи в антиконкурентних діях державних органів. Термін "конкурентна політика" охоплює також заходи по підтримці і розвитку конкуренції, причому не тільки і не стільки *ex post* (тобто за наслідками ринкових подій), скільки *ex ante* (до настання відповідних умов чи подій); антимонопольну політику та припинення недобросовісної конкуренції [8, с. 17]. В цілому нам імпонує таке визначення, оскільки антимонопольна політика за свою природою є пасивною, натомість конкурентна політика поряд із заходами по припиненню монополістичних дій фірм (і навіть державних органів) спрямована на активне виявлення потенційних проблем на ринках і в галузях, де в силу тих чи інших причин конкурентні механізми можуть бути ослаблені і функціонуватимуть неефективно. Однак, на нашу думку, до складових конкурентної політики слід віднести також політику у сфері природних монополій.

Г. Аніловська у своїй монографії [9, с. 131] виокремлює конкурентну політику, політику демонополізації та антимонопольну політику. Демонополізація та недопущення недобросовісної конкуренції, на думку автора, – це два напрямки сучасної антимонопольної політики. Під конкурентною політикою науковець розуміє комплекс заходів, покликаних протидіяти спробам підриву конкуренції або її спотворенню з боку фірм, які володіють монополюючою владою. Нам таке визначення конкурентної політики також видається однобічним, бо автор вказує лише на її захисну функцію. Між тим, за своїм функціональним спрямуванням конкурентна політика реалізується у двох напрямках: з одного боку, захист економічної конкуренції, забезпечення рівних прав та можливостей для підприємців; з іншого, – підтримка, розвиток конкуренції (у тому числі й засобами обмеження монополізму).

Головна мета сучасної економічної політики держави полягає у забезпеченні реального впливу конкуренції на економічні відносини. Як показує практика, глобалізація економічного розвитку зумовлює появу нових чинників, що впливають на ступінь конкуренції або концентрації на ринках. Передусім – це позитивні зовнішні мережеві ефекти, фрагментація виробництва між різними країнами, вплив міжнародної конкуренції на ринкову владу національних монополій. З огляду на це, автори нещодавно опублікованої фундаментальної та новаторської роботи "Стратегічні виклики XXI століття суспільству та економіці України" зазначають, що у конкурентній політиці епохи глобалізації чітко простежуються взаємодії між прагненнями до досягнення різних видів економічної ефективності: алокативної, виробничої та динамічної. Йдеться про забезпечення ефективного розподілу ресурсів між альтернативними напрямками їх використання; ефективність галузі як структури, що розвивається; впровадження інновацій, що мінімізують витрати й розвиток стимулів до інвестування. Враховуючи реальні умови виробництва та практики функціонування сучасних ринків, автори цієї роботи віддають перевагу терміну "конкурентна політика". Конкурентну

політику вони трактують, як діяльність держави, спрямовану на підтримання та/або створення ситуації конкуренції на ринках через встановлення і дотримання правил, що визначають заборонені способи поведінки на ринку [10, с. 417]. Подібної точки зору дотримується й інший український науковець, З.Борисенко, яка визначає конкурентну політику як комплекс цілеспрямованих заходів, направлених на створення і захист конкурентного середовища, здійснення профілактики та безпосереднє припинення порушень антимонопольного законодавства, сприяння розвитку добросовісної конкуренції [11, с. 58].

В цілому погоджуючись із цими визначеннями, зробимо деякі уточнення. Дійсно, саме правила, поряд із підтримуючими їх механізмами, формують стимули економічних агентів і, відповідно, впливають на їх рішення та поведінку. Між тим, науковці чітко не виокремлюють того факту, що конкурентна політика поряд із заходами по створенню та підтримці конкуренції, включає також і власне антимонопольні заходи, та заходи, спрямовані на розвиток конкуренції та її захист. На нашу думку, складовими конкурентної політики є: 1) антимонопольна політика; 2) політика по підтримці та розвитку конкуренції; 3) політика у сфері регулювання діяльності природних монополій; 4) формування культури конкурентних відносин у суспільстві.

Антимонопольну політику, на нашу думку, можна визначити як цілеспрямовану діяльність держави щодо обмеження монополізму в національній економіці, недопущення недобросовісної конкуренції у підприємницькій діяльності на основі використання засобів антимонопольного регулювання. У контексті здійснюваного аналізу потребує уточнення поняття "антимонопольне регулювання" та визначення його взаємозв'язку із наведеними вище термінами.

Етимологічно термін "регулювання" означає "впорядкування чого-небудь, керування чим-небудь, підкорення його відповідним правилам" [1, с. 591]. Дослідник у галузі державного регулювання, Ж. Гертог, визначає регулювання як сукупність юридичних інструментів для реалізації цілей економічної політики держави [12]. Юридичний зміст певного інструменту чи засобу проведення економічної політики полягає в тому, що громадяни чи організації можуть бути примушені державою до дотримання встановленої лінії поведінки під загрозою офіційних санкцій, суб'єктом яких виступає те чи інше спеціалізоване державне відомство (в нашому випадку – антимонопольне). Кожний із таких інструментів називають регуляцією.

Економічна наука виділяє два види регуляцій: *соціальні* (спрямовані на досягнення реалізації тих чи інших соціальних цінностей – справедливості, рівності, прав людини тощо) та *економічні* (спрямовані на підвищення ефективності використання ресурсів). Останні, в свою чергу поділяються на два типи: структурні регуляції та регуляції поведінки фірми. Структурні регуляції використовуються для впливу на структуру ринку [13, с. 165]; прикладами можуть бути обмеження на вхід чи вихід, такі як вимоги державної реєстрації фірм чи ліцензування їх діяльності. Регуляції поведінки фірми спрямовані на обмеження дій агентів, які вже функціонують на ринку (контроль цін, заборона деяких видів реклами, стандарти безпеки продукції тощо) [14, с. 223-251]. Світова практика показує, що економічні регуляції застосовуються в основному по відношенню до природних монополій, а також до ринків з обмеженою та надлишковою конкуренцією.

Що стосується власне антимонопольного регулювання, то слід зазначити, що існуючі в економічній і юридичній літературі трактування цього поняття є або надто широкими, або надто обмеженими, що усклад-

нює його розуміння. Так, І.Князева зазначає, що антимонопольне регулювання передбачає *епізодичне* втручання в структуру ринку і процес економічного відтворення для внесення коректив у поведінку порушників чи підтримку такої структури ринку, щоб результативність подальшої поведінки забезпечувалась надалі автоматично [7, с. 99]. Інший російський дослідник з питань антимонопольної політики А. Я. Бутиркін розглядає антимонопольне регулювання як цілеспрямовану діяльність держави, яка здійснюється на основі і в межах, що допускаються чинним законодавством, по встановленню та реалізації правил ведення господарської діяльності на товарних ринках з метою захисту добросовісної конкуренції і забезпечення ефективності ринкових відносин [15, с. 5]. Таким чином, вчений ототожнює поняття "антимонопольне регулювання" і "антимонопольна політика". З наведеного нами визначення антимонопольної політики випливає, що антимонопольне регулювання є частиною антимонопольної, відповідно – конкурентної політики, і не може розглядатися як їх синонім.

Деяко інший підхід пропонують американські економісти В. Кіп Віскузі, Дж. М. Вернон, Дж. Е. Гарингтон. На їхню думку, антимонопольне регулювання запобігає розвитку таких видів концентрації ринку, які б загрожували їхньому конкурентному функціонуванню [16, с. 41]. Між тим, вони визнають, що ринкова структура, яка передбачає концентрацію певного виду діяльності, може бути не лише неминучою, але в деяких випадках навіть найкращою для конкретного ринку. Тоді метою регулятивних заходів може бути накладення обмежень на діяльність фірм на такому ринку, щоб звести до мінімуму можливі втрати.

Виходячи із наведеного, є підстави зазначити, що наведені визначення обґрунтовані, не суперечать одне одному, враховують обидва типи економічних регуляцій (структурні і поведінкові), але, разом з тим, акцентують увагу лише на окремих аспектах досліджуваного явища. З перших двох визначень випливає, що антимонопольне регулювання покликане попередити порушення антимонопольного законодавства, а з третього, навпаки, – таке регулювання необхідне лише при настанні відповідної події, яка зумовлює необхідність її коригування чи усунення. Крім того, всі наведені трактування певним чином ототожнюють антимонопольне регулювання з економічним регулюванням ринків.

Але економічне регулювання можна поділити на регулювання природних монополій, антимонопольне регулювання та регулювання ступеня гостроти конкуренції (надмірної конкуренції). Між цими видами регулювань існують певні відмінності. Слід погодитись, що надлишкова конкуренція може здійснювати не менш руйнівний вплив на ринок, ніж надмірна його монополізація. Так, як правило, надмірна конкуренція призводить до виникнення надлишкових потужностей, внаслідок чого зростають незворотні витрати фірм. Крім того, наслідком надлишкової конкуренції є зазвичай не тільки зниження цін понад рівень середніх сукупних витрат (тобто загальної збитковості виробництва та його скорочення), але й виникнення значних флуктуацій (коливання) рівня цін. Такі коливання зумовлюють як неефективність у прийнятті рішень продавцями і покупцями, так і зниження рівня їх "економічної безпеки". Слід мати також на увазі, що надмірна конкуренція може супроводжуватись зниженням якості продукції, що негативно позначиться на споживачах. Цілком очевидно, що в цьому випадку втручання відповідних державних органів матиме на меті зниження рівня конкуренції, а не антимонопольне регулювання [17].

Що ж стосується антимонопольного регулювання та регулювання природних монополій, то тут також є свої особливості. Перше спрямовується на недопущення

спроб монополізації на тих товарних ринках, на яких конкуренція є найефективнішим їх станом. На відміну від нього, регулювання природних монополій сприяє обмеженню конкуренції, оскільки конкуренція на таких ринках є неефективною як з економічної, так і з соціальної точок зору.

Виходячи з вищевикладеного, зазначимо, що антимонопольне регулювання слід розглядати як сукупність регуляцій, спрямованих на забезпечення ефективної структури ринку, на недопущення і припинення протиправних (антиконкурентних) дій учасників ринку, які займають на ньому домінуюче (монопольне) становище, в однобічному порядку мають можливість впливати на результати функціонування інших учасників (наприклад, державні та муніципальні органи), з метою забезпечення найбільш ефективного використання обмежених ресурсів.

В умовах глобалізації головним завданням конкурентної політики держави має бути боротьба не тільки і не стільки з антиконкурентними узгодженими діями суб'єктів господарювання, зі зловживанням монопольним становищем на ринку, з антиконкурентними діями органів влади, адміністративно-господарського управління, з обмежувальною та дискримінаційною діяльністю суб'єктів господарювання, здійснення контролю за економічною концентрацією підприємств. Адаже заборони на зростання розмірів фірм шляхом злиття і нарощування потужностей, монопольне становище, пов'язані дії, тощо перешкоджає фірмам стати більш конкурентоспроможними і, в кінцевому підсумку, ефективними. Це ставить великі фірми у невідгідне становище не тільки щодо національних, а й іноземних компаній. Тому пріоритетним напрямком національної економічної політики стає забезпечення випереджального економічного зростання і підвищення конкурентоспроможності на основі інноваційного розвитку окремих компаній та економіки в цілому. Це, зокрема, передбачає можливість безперешкодного збільшення фірм до рівня, який дасть змогу успішно конкурувати на внутрішньому і світовому ринках.

З метою запобігання можливості монополізації національного ринку окремими суб'єктами господарювання необхідно реалізувати заходи щодо підтримки та розвитку конкуренції. Підтримка та розвиток конкуренції включає політичні, інституційні, правові та регуляторні засоби формування в суспільстві сприятливих умов для вільного функціонування ринкових сил і дотримання всіма учасниками ринкових відносин правил чесної конкуренції. На відміну від функції захисту конкуренції, підтримка конкуренції забезпечується не примусовими, а узгоджувальними, заохочувальними засобами і залученням центральних та місцевих органів влади, державних та громадських інституцій, підприємств, їх професійних організацій до утвердження зрозумілих та прозорих "правил гри" на ринку, закріплення чесних ділових звичаїв, а також пропаганди позитивних наслідків конкуренції для суспільства загалом.

Припинення і попередження порушень антимонопольного законодавства, а також розвиток конкуренції на національних ринках в умовах інтернаціоналізації підприємницького середовища значною мірою залежать від діяльності антимонопольного органу по адвокатуванню конкуренції. В найзагальнішому розумінні, адвокатування конкуренції (competition advocacy) являє собою комплекс дій антимонопольного органу, спрямованих на розвиток конкурентного середовища шляхом підвищення суспільного розуміння вигод конкуренції, взаємодії з іншими державними структурами. Іншими словами, адвокатування конкуренції включає в себе всі дії антимонопольних органів, що не пов'язані з примусом до виконання правил у сфері антимонопольного

законодавства [18], а спрямовані на формування у суспільстві конкурентної культури.

Слід відмітити, що термін "конкурентна культура" ще не знайшов широкого використання у категоріальному апараті економічних, юридичних і навіть соціальних наук. На нашу думку, "конкурентна культура" – це поняття, у якому відображені, з одного боку, ступінь розвитку конкурентних відносин у суспільстві, а з іншого боку, рівень поінформованості його членів щодо вигід конкуренції для окремого ринку і економіки в цілому, необхідності і позитивних наслідках застосування антимонопольного законодавства, доцільності утримання від антиконкурентних узгоджених дій. Іншими словами, завдання конкурентної культури полягає у підвищенні знань економічних агентів, державних органів управління, органів судової влади і суспільства в цілому про переваги розвитку конкуренції і про ту роль, яку може відіграти конкурентна політика для розвитку і підтримки конкуренції в умовах глобалізації, а також переконанні економічних агентів дотримання морально-етичних норм і цінностей у процесі ведення конкурентної боротьби.

Дослідники в галузі конкуренції відзначають низький рівень конкурентної культури у країнах із трансформаційною економікою. Це зумовлено традиціями економічного розвитку, коли учасники ринку пов'язують вигоди не з рівними можливостями використання ресурсів, а з перерозподільчою активністю держави, тобто, з результатами не антимонопольної, а промислової політики. Відповідно, саме у трансформаційних економіках конкурентні органи мають акцентувати увагу на розвитку уявлень про конкуренцію, її перевагах серед споживачів та господарюючих суб'єктів.

Отже, конкурентна політика – це не лише комплекс офіційно задекларованих пріоритетів держави, правових механізмів та набір адміністративних заходів, спрямованих на забезпечення стабільного функціонування та вільного розвитку ринкових сил в економіці. Конкурентна політика в умовах глобалізації є центральним принципом організації всіх економічних відносин у суспільстві.

Висновки та перспективи подальших досліджень.

Таким чином, під конкурентною політикою слід розуміти комплекс методів, засобів, інструментів держави, наддержавних органів, спрямованих на попередження та безпосереднє припинення порушень антимонопольного законодавства, створення і захист конкурентного середовища як на національних, так і на міжнародних ринках, сприяння розвитку конкурентних відносин та добросовісної конкуренції на основі підвищення конкурентної культури суспільства. У структурі конкурентної політики виділяють антимонопольну політику, політику по підтримці та розвитку конкуренції, по регулюванню діяльності природних монополій, а також діяльність держави, спрямовану на формування конкурентної культури суспільства. Антимонопольна політика включає антимонопольне регулювання, спрямоване на обмеження монополізму в національній економіці та недопущення недобросовісної конкуренції на національному ринку внаслідок інтернаціоналізації підприємницької діяльності.

Перспективи подальших досліджень у цій царині пов'язані передусім, із визначенням цілей, об'єктів та суб'єктів державного регулювання, спрямованого на підтримку конкурентних устоїв ринку і обмеження монополізму.

1. Тлумачний словник сучасної української мови. / За ред. д-ра філологічних наук, проф. В.Д. Калачника. – Харків: Балкар-книга, 2005. – 800 с.; 2. Большой экономический словарь / Под ред. А.Н. Азрилияна. – 6-е изд., доп. – М.: Институт новой экономики, 2004. – с. 1376; 3. Тамбовцев В.Л. Контрактная модель стратегии фирмы. – М., 2000; 4. Господарський кодекс України. – Відомості Верховної Ради, 2003. – №18, №19-20, №21-22, ст.144; 5. Дідківська Л.І. Проблеми гармонізації антимонопольно-конкурентної політики з іншими напрямками економічної

політики держави: методологічні та практичні аспекти. // Конкуренція. Вісник Антимонопольного комітету України., 2005. – №2. – С. 25-29; № 3. – С. 10-16; 6. Антимонопольно-конкурентна політика: теорія і практика: Збірник наукових праць: Вип. 1. – К.: Фенікс, 2006. – 264с.; 7. *Князева І.В.* Антимонопольная политика в России. – М.: Издательство "Омега-Л", 2007. – 493 с.; 8. Антимонопольная политика и развитие конкуренции на финансовом рынке / Авт. коллектив: *Л.И. Барон, А.В. Данилова, Р.А. Кокорев, Г.С. Панова.* – М.: ТЭИС. – 2003. – 168 с.; 9. *Аніловська Г.Я.* Державний фактор трансформаційних перетворень в економіках перехідного типу. – Львів: Видавництво ЛКА, 2002. – 324 с.; 10. Стратегічні виклики XXI століття суспільству та економіці України: в 3 т. / Т. 3: Конкурентоспроможність української економіки / За ред. акад. НАН України *В. Гейця*, акад. НАН України *В. Семиноженка*, чл.-кор. НАН України *Б. Кваснюка* – К.: Фенікс, 2007. – 556 с.; 11. *Борисенко З.М.* Конкурентна політика держави як фактор розвитку економіки України: Монографія. – К.: Таксон, 2004. – 326 с.; 12. *Hertog J.A.* General Theories of Regulation // Encyclopedia of Law and Economics. – 1999; 13. Американ-

ські економісти *Е. Долан* і *Д. Ліндсей* зазначають, що ринкова структура характеризується умовами, в яких утворюючі її фірми конкурують між собою. До таких умов відносять: кількість і розміри фірм, ступінь схожості чи відмінності товарів різних фірм, легкість входу на ринок та виходу з ринку, доступність ринкової інформації: *Долан Е. Дж., Ліндсей Д.* Рынок: микроэкономическая модель. / Пер. с англ. В. Лукашевича и др.; Под общ. ред. Б. Лисовика и В. Лукашевича. – С.Пб., 1992. – С. 165; 14. *Kay J.A., Vickers J.S.* Regulatory Reform: An Appraisal // *Majone G.* (ed.) Deregulation or Re-regulation. London: Pinter Publishers, 1990. – P. 223-251; 15. *Бутыркин А. Я.* Теория и практика антимонопольного регулирования в ведущих странах Запада и России. – М.: Новый век. – 2004. – 88 с.; 16. *Віскузі В. Кіп, Верном Дж.М., Гарингтон Дж.Е.* Економічна теорія регулювання та антимонопольна політика. – Пер. з англ. *О. Кілієвич* – К.: Видавництво Соломії Павличко "Основи", 2004. – С. 1047; 17. Етимологічно термін "антимонопольний" означає "спрямований проти монополії, протидіючий їй".

Надійшла до редколегії 24.02.2009

В. Вірченко, канд. екон. наук, асист.

ВПЛИВ НОРМАТИВНО-ПРАВОВОГО РЕГУЛЮВАННЯ НА ЕФЕКТИВНІСТЬ ВІТЧИЗНЯНОГО ФІНАНСОВОГО РИНКУ

Стаття присвячена аналізу особливостей та впливу нормативно-правового регулювання на ефективність вітчизняного фінансового ринку. Досліджено специфіку механізму захисту прав власників фінансових активів в умовах транзитивної економіки. Розглянуто основні шляхи підвищення ефективності законодавчого регулювання прав власників інструментів фінансовому ринку.

Article is devoted to analysis of peculiarities and impact of legal regulation on efficiency of the domestic financial market. Specific of mechanism of protection of the financial assets holder's rights under transition economy are investigated. Main approaches to increasing efficiency of the legislative adjusting rights of financial market instruments holder's are considered.

На сучасному етапі розвитку економічних відносин невід'ємною складовою системи суспільного виробництва будь-якої країни є фінансовий ринок, який забезпечує перерозподіл фінансових ресурсів і задоволення потреб економічних агентів у капіталі на основі відносин купівлі-продажу фінансових інструментів. За таких умов дослідження особливостей еволюції та функціонування фінансового ринку України у контексті виявлення факторів, які стримують його розвиток набуває особливої актуальності. Оскільки сталий соціально-економічний розвиток у країні можливий лише на основі дієвого механізму перерозподілу фінансових ресурсів у межах народного господарства.

Механізм функціонування та роль фінансового ринку у суспільно-економічному відтворенні були широко висвітлені в економічній літературі. Належне місце в розробці даної наукової тематики займають праці *Базилевича В.Д., Шелудько В.М., Савлука М.І., А.Шарпа, Р.Голдсмита, Ф.Модільяні* та інших. Водночас, питання, пов'язані із дослідженням правового регулювання фінансового ринку у країнах з транзитивною економікою та його впливу на суспільно-економічне відтворення у вітчизняній та зарубіжній економічній літературі, на наш погляд, вивчені та висвітлені недостатньо.

Мета даної статті полягає у дослідженні впливу нормативно-правового регулювання фінансового ринку країни на ефективність його функціонування та темпи економічного зростання. Завдання дослідження підпорядковані досягненню поставленої мети і спрямовані на вивчення особливостей захисту прав власників фінансових активів в умовах транзитивної економіки; дослідження впливу ефективності правового регулювання відносин на фінансовому ринку на темпи суспільно-економічного розвитку; аналіз основних шляхів підвищення ефективності законодавчого регулювання прав власників фінансових активів.

Фінансовий ринок сприяє розширеному відтворенню суб'єктів господарювання в рамках економічної системи: для підприємств, які не відчувають дефіциту ліквідних засобів і заощадили фінансові ресурси у вигляді нерозподіленого прибутку, він створює додаткові можливості щодо їх ефективного інвестування у фінансові

активи; водночас, для підприємств, що потребують додаткових коштів для розширеного відтворення, фінансовий ринок стає джерелом кредитних ресурсів. Стимулюючи в такий спосіб економічне зростання, професійні учасники фінансового ринку (фінансові інститути) отримують для себе ряд переваг: суспільно-економічний розвиток зумовлює зростання заощаджень, стимулює розвиток фінансового ринку, а також призводить до зростання кількості економічно активних та рентабельних підприємств, внаслідок чого відбувається розширення ресурсної бази та інвестиційних можливостей фінансових посередників, а також збільшення попиту на фінансові ресурси. Таким чином, виникнення потреб у додаткових фінансових ресурсах обумовлює формування механізму опосередкованого фінансування і виникнення системи фінансових інститутів, що забезпечує задоволення інвестиційних потреб, створює базис для розширеного відтворення і економічного зростання, а економічне зростання у свою чергу створює передумови для розвитку інституційної структури фінансового ринку. На нашу думку, у взаємозв'язку між рівнем задоволення потреб суб'єктів господарювання у фінансових ресурсах та ступенем розвитку системи фінансових інститутів знаходить свій прояв загальний економічний закон зростання потреб [7, с.48].

В умовах транзитивної економіки значний позитивний ефект від дії закону зростання потреб може бути повністю нейтралізований низьким рівнем захисту прав власників фінансових активів. Як свідчить міжнародний досвід, в процесі ринкової трансформації виникає суперечність між формально закріпленими правами власників фінансових активів і реальними обмеженнями у сфері їх реалізації. В даних умовах відбувається значне зростання транзакційних витрат, пов'язаних із обміном прав власності на фінансові ресурси. Зважаючи на збільшення ризику, пов'язаного із втратою інвестованих у фінансові інструменти коштів у зв'язку з неплатоспроможністю їх емітентів, власники капіталу починають утримуватися від вкладання коштів у фінансові активи і надавати перевагу зберіганню заощаджень у валюті чи матеріальних активах, що знижує попит на фінансові інструменти, а відповідно і на послуги фінансових інсти-